

Warszawa, 27 czerwca 2025 r.

Ministra Edukacji Narodowej
Barbara Nowacka
Przewodnicząca zespołu
ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi

Podsekretarz Stanu w MEN
Paulina Piechna-Więckiewicz
Zastępczyni Przewodniczącej zespołu
ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi

Postulaty, rekomendacje i propozycje **grupy roboczej ds. sprawczości i praw uczniowskich** **w zespole ds. współpracy MEN** **z organizacjami pozarządowymi**

Szanowna Pani Ministro, Szanowna Pani Wiceministro!

W odpowiedzi na zaproszenie do przygotowania przez poszczególne grupy robocze, wyłonione w ramach zespołu ds. współpracy MEN z organizacjami pozarządowymi, listy rekomendacji dla Ministerstwa Edukacji Narodowej - przedstawiamy efekty pracy grupy roboczej ds. sprawczości i praw uczniowskich, w podziale na cztery obszary tematyczne.

Mamy nadzieję, że nasze postulaty rozwiązań zostaną uwzględnione w dalszych działaniach resortu oraz podległych mu instytucji. Traktujemy je jako materiał wyjściowy do dalszych analiz - i jesteśmy gotowi kontynuować pracę nad rozwinięciem i uzupełnieniem rzeczonych propozycji.

Z wyrazami głębokiego szacunku,
członkinie i członkowie grupy roboczej ds. sprawczości i praw uczniowskich:

<i>Karol Dudek-Różycki,</i>	<i>Krzysztof Myszkowski,</i>	<i>Grzegorz Święch,</i>
<i>Aleksandra Giska,</i>	<i>Alicja Pacewicz,</i>	<i>Aneta</i>
<i>Iga Kamocka,</i>	<i>Agata Piotrkowska,</i>	<i>Tombarkiewicz-Olszewska,</i>
<i>Tomasz Kalbarczyk,</i>	<i>Monika Prus-Głaszczka,</i>	<i>Jędrzej Witkowski,</i>
<i>Filip Kościsty,</i>	<i>Wojciech Radziwiłowicz,</i>	<i>Justyna</i>
<i>Martyna Kowacka,</i>	<i>Marta Skierkowska,</i>	<i>Żukowska-Gołębiewska</i>
<i>Barbara Moś,</i>	<i>Anna Sobala-Zbroszczyk,</i>	

A. Współpraca MEN-NGO i konkursy dotacyjne

Uważamy, że w aktywnym społeczeństwie, w którym obywatele budują innowacyjne państwo oferujące wysokiej jakości usługi publiczne, **celem w obszarze oświaty i wychowania powinna być lepsza synergizacja wysiłków administracji publicznej i organizacji pozarządowych**. Z jednej bowiem strony - warto z pożytkiem dla systemu szkolnictwa szerzej wykorzystywać atuty organizacji społecznych, takie jak generowany i akumulowany ekspercki know-how, zdolność do projektowania i inkubowania innowacji edukacyjnych, entuzjazm pasjonatów i społeczników, zwinność organizacyjna oraz wysoka wydajność pracy na bardzo ograniczonych zasobach.

Z drugiej strony warto, by funkcjonariusze państwowi bardziej doceniali zaangażowanie partnerów społecznych we współtworzenie szkoły przyjaznej i nowoczesnej - poprzez (1) utrwalenie platformy wzajemnego dialogu, (2) uelastycznienie i zwiększenie wsparcia dla wartościowych działań, (3) aktywne promowanie dobrych praktyk oraz (4) systemowe docenianie pozalekcyjnych starań i osiągnięć uczniów i nauczycieli.

W związku z powyższym, w jak najlepszej wierze, rekomendujemy Ministerstwu Edukacji Narodowej, co następuje:

I. Utrwalenie platformy dialogu i współpracy z sektorem pozarządowym

Przykład kroku w dobrą stronę: Powołanie Zespołu MEN ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Kolejny krok do rozważenia: Powołanie w MEN komórki - np. pełnomocnika, biura lub departamentu - trwale i na bieżąco prowadzącej współpracę resortu z trzecim sektorem. Jednostka ta mogłaby służyć jako punkt kontaktowy dla przedstawicieli organizacji pozarządowych, zajmować się stałą koordynacją prac Zespołu MEN-NGO (a być może także innych zespołów o pokrewnym profilu, np. Zespołu ds. edukacji klimatycznej), jak również obsługą merytoryczną i administracyjną projektów oraz programów realizowanych we współpracy z organizacjami.

II. Uelastycznienie i zwiększenie wsparcia dla innowacyjnych działań edukacyjnych

Przykład kroku w dobrą stronę: Programy dotacyjne Ministra - "Odkrywczy", "Młodzi obywatele" i "Nasze tradycje".

Kolejne kroki do rozważenia:

Po pierwsze, racjonalizacja kalendarza realizacji projektów dotowanych w ramach programów Ministra. Idealne byłoby przejście z logiki roku kalendarzowego (styczeń-grudzień) na logikę roku szkolnego (wrzesień-sierpień). Jeśli z przyczyn budżetowych i/lub formalno-prawnych to byłoby niewykonalne, można zmodyfikować terminarz działań MEN w następujący sposób: (1) wcześniejsza zapowiedź organizacji konkretnego programu w nadchodzącym roku (np. do końca listopada - to pozwoliłoby oferentom rozważnie planować działania), (2) ogłoszenie projektu regulaminu wraz z szablonem wniosku konkursowego jeszcze w roku poprzedzającym

(np. do końca grudnia - to pozwoliłoby oferentom rzetelnie przygotować szczegółowe oferty), (3) formalne rozpoczęcie i szybkie zakończenie naboru w styczniu (np. od 2 do 20 stycznia), potem szybka ocena ofert i ogłoszenie wyników (np. do końca lutego) - a następnie realizacja działań możliwa już od marca (a nie od czerwca czy lipca - w ten sposób "wygrywamy" cały kwartał działań dla uczniów). Alternatywnie, można by wprowadzić takie zapisy w regulaminach programów i umowach z wyłonionymi oferentami, które wymagałyby wydatkowania środków do końca grudnia danego roku, ale pozwalałaby na realizację pre-finansowanych działań także w pierwszych kilku miesiącach roku następnego (poprzedzających rozstrzygnięcie kolejnego konkursu).

Po drugie, poszerzenie katalogu działań mogących starać się o wsparcie - poprzez dodanie czwartego programu pod roboczą nazwą "Innowacyjna szkoła". O ile cele programów "Odkrywczy", "Młodzi obywatele" i "Nasze tradycje" są bezdyskusyjnie trafne, o tyle zarówno potrzeby szkół, uczniów i nauczycieli, jak i inwencja oświatowych innowatorów może wykraczać poza ich ramy (w zakresie np. wyrównywania szans edukacyjnych, wspierania uzdolnień, mediacji szkolnych, projektów interdyscyplinarnych, edukacji klimatycznej, edukacji seksualnej, edukacji ekonomicznej - i wielu innych).

Dla takich koncepcji i inicjatyw przewidziany mógłby być czwarty program Ministra, w ramach którego oferenci we wniosku musieliby po pierwsze uzasadnić/udokumentować potrzebę wdrożenia proponowanych działań, a po drugie wyjaśnić/wykazać, że owe działania faktycznie tę potrzebę skutecznie adresują. Budżet programu mógłby być równy budżetom pozostałych trzech.

III. Aktywne promowanie przykładów dobrych praktyk edukacyjnych

Przykład kroku w dobrą stronę: Patronaty honorowe Ministra Edukacji Narodowej.

Kolejny krok do rozważenia: Stworzenie i wypromowanie internetowej mapy/banku dobrych praktyk i inspiracji. Mogłyby tam trafiać projekty objęte patronatem Ministra, działania dofinansowane w ramach programów Ministra, a także inne inicjatywy zaaprobowane przez MEN jako zweryfikowane i wartościowe. Zestawienie inspiracji byłoby promowane kanałami resortu (witryna internetowa, media społecznościowe, inauguracyjna konferencja prasowa itp.) i służyłoby szkołom jako pomoc w wyborze akcji, w które warto się angażować i uczestniczyć. Można przy tej okazji rozważyć ustanowienie prestiżowego certyfikatu czy godła promocyjnego - przyznawanego przez Ministra podmiotom o sprawdzonej wiarygodności (np. "odznaka MEN": Medal Edukacji Nowoczesnej czy Marka Edukacyjnej Niezawodności).

IV. Systemowe docenianie pozalekcyjnych osiągnięć uczniów i nauczycieli

Przykład kroku w dobrą stronę: Nagroda "Pasjonaci" dla nauczycieli i nauczycielek rozwijających talenty uczniów.

Kolejne kroki do rozważenia:

Po pierwsze, "rozszerzenie" przepisów i rozporządzeń tak, żeby szczególne osiągnięcia uczniów w dziedzinach innych niż tylko przedmiotowe konkursy wiedzy były brane pod uwagę w znacznie większym stopniu w rekrutacji do szkół ponadpodstawowych (dot. uczniów szkół podstawowych) i w zgłaszaniu uczniów do stypendiów Ministra i Premiera (dot. uczniów szkół

ponadpodstawowych). W proporcji do punktów za wyniki w nauce większą liczbą punktów powinno być doceniane zaangażowanie w edukację pozaformalną oraz w projekty społeczne, a także osiąganie sukcesów w konkursach i zawodach organizowanych przez podmioty inne niż tylko kuratorzy oświaty. Zasady dot. punktów powinny zostać ujednolicone, uspołnione, uproszczone, uczynione bardziej transparentnymi i otwartymi, a mniej wsobnymi i uznaniowymi.

Po drugie, znaczące zwiększenie liczby godzin pozostających co roku do dyspozycji dyrektora szkoły - z przeznaczeniem na wspieranie pasji i uzdolnień uczniów.

Po trzecie, przyznawanie nagrody "Pasjonaci" także nauczycielom, opiekunom, trenerom i tutorom uczniów rozwijających pasje i zdobywających laury w konkursach i projektach innych niż tylko olimpiady przedmiotowe. Można też rozważyć korektę nazwy nagrody na "Pasjonaci i Pasjonatki".

B. Jak rozwijać kompetencje obywatelskie w szkole

Kompetencje obywatelskie mogą i powinny być rozwijane w szkole, a ich fundamenty - nawet już w edukacji przedszkolnej. Stanowią one najważniejszy element **tarczy obronnej polskiej demokracji i odporności społeczeństwa obywatelskiego**. Budują umiejętności i postawy świadomego i aktywnego udziału w życiu wspólnoty od najmłodszych lat.

Kompetencje obywatelskie są uwzględnione w dokumentach Unii Europejskiej, które Polska zobowiązała się realizować, uznając ich kluczową rolę w budowaniu spójnego i demokratycznego społeczeństwa. Jak podkreślono w Zaleceniu Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie: "Kompetencje obywatelskie to **zdolność działania jako odpowiedzialni obywatele oraz pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym, w oparciu o rozumienie pojęć i struktur społecznych, gospodarczych, prawnych i politycznych, a także wydarzeń globalnych i zrównoważonego rozwoju**."¹

Niestety, wiedza, umiejętności i postawy obywatelskie **nie zostały w sposób dobitny uwzględnione w profilu absolwenta przedszkola i szkoły podstawowej**, bez jednoznacznego odwołania do wartości demokratycznych i wskazania aktywnego obywatelstwa jako jednej z kluczowych kompetencji przyszłości. Mamy jednak nadzieję, że kompetencje obywatelskie **będą wyraźnie widoczne w profilu i podstawach programowych dla szkół ponadpodstawowych**, a demokracja zostanie uwzględniona wśród kluczowych wartości tego profilu, co otworzy drogę do systemowego wsparcia kształtowania w szkołach postaw demokratycznych młodych ludzi.

Równocześnie z zadowoleniem przyjmujemy wprowadzenie do szkół ponadpodstawowych **przedmiotu edukacja obywatelska** w nadchodzącym roku szkolnym z nadzieją, że pozwoli on rozwijać praktyczne umiejętności, potrzebne na co dzień młodym obywatelom i obywatelkom do odpowiedzialnego i skutecznego funkcjonowania w szkole, społeczności lokalnej, Polsce, Europie i świecie. Jesteśmy także przekonani, że planowane **zmiany podstaw programowych do szkół podstawowych**, w tym zmiana nazwy przedmiotu ("edukacja obywatelska" w miejsce "wiedzy o społeczeństwie") oraz nowe podejście do celów, efektów uczenia się, doświadczeń edukacyjnych i warunków realizacji tego przedmiotu, to także kroki w dobrym kierunku.

Nauczyciele i nauczycielki edukacji obywatelskiej, a także innych przedmiotów, zwłaszcza wszyscy wychowawcy, potrzebują mądrych **szkoleń i materiałów dydaktycznych**, by móc na co dzień skutecznie rozwijać kompetencje obywatelskie uczniów podczas wszystkich zajęć i szkolnych wydarzeń, stosując **metody oparte na doświadczeniu i praktycznym działaniu**.

Demokracja to ustrój, w którym władza należy do ludu, a podejmowanie decyzji oparte jest na swobodnej wymianie poglądów i dyskusji. Demokracja nie działa bez debaty, bez dialogu, bez wyrażania swoich opinii i słuchania opinii innych, bez konsultowania i podejmowania decyzji, bez sporów i ich rozwiązywania. Szkoła to dobre miejsce, by się tego uczyć w bezpieczny i atrakcyjny sposób, **nie tylko na lekcjach edukacji obywatelskiej, ale także w codziennym życiu, w samorządzie uczniowskim, na lekcjach wielu przedmiotów czy w uczniowskich projektach**.

¹ <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2018-189-1,69055843.html>

Jakie kompetencje obywatelskie chcemy budować?

- **Partycypacja i współdecydowanie** - umiejętność włączania się w procesy decyzyjne
- **Dialog i komunikacja** - zdolność wyrażania opinii i słuchania innych
- **Współpraca i samoorganizacja** - umiejętność wspólnego działania i organizowania się
- **Liderstwo** - zdolność inicjowania działań i brania odpowiedzialności, dbania o spójność zespołu
- **Debatowanie i argumentowanie** - umiejętność merytorycznej dyskusji i obrony swoich racji, zdolność komunikacji asertywnej
- **Mediacja i rozwiązywanie konfliktów** - zdolność rozpoznawania konfliktów i budowania porozumienia, wspierania innych w rozwiązywaniu konfliktów
- **Krytyczne myślenie i korzystanie z informacji** - umiejętność samodzielnego przetwarzania informacji i ich oceny
- **Świadomość praw i obowiązków** - znajomość swoich uprawnień i odpowiedzialności jako obywatela
- **Zaangażowanie społeczne** - gotowość do działania na rzecz innych i wspólnego dobra, wsparcie rówieśnicze w sytuacjach kryzysowych
- **Kompetencje europejskie** - rozumienie swojej roli jako obywatela UE i gotowość do działania
- **Kompetencje globalne** - rozumienie swojej roli jako obywatela świata i gotowość do działania

Propozycje działań i zmian prawnych

1. Określenie standardów partycypacji uczniowskiej

Działanie: Opracowanie i wdrożenie ogólnopolskich standardów konsultowania decyzji szkolnych z uczniami, dostosowanych do wieku - od przedszkola do szkoły ponadpodstawowej. Punktem wyjścia do ich opracowania mogą być m.in. dobre praktyki zebrane w placówkach przedszkolnych i szkolnych w całej Polsce, doświadczenia konkretnych nauczycielek i nauczycieli oraz przykłady z innych krajów. Warto także zebrać dobre praktyki oddolnych inicjatyw młodych ludzi, którzy inicjowali lub współorganizowali procesy konsultacyjne w szkołach, by wzmocnić przekaz o partnerskim modelu współdecydowania.

Zmiana prawna: Wprowadzenie do rozporządzenia w sprawie ramowych statutów szkół np. takich obowiązków:

- Konsultowania przez wychowawców kluczowych spraw klasy (np. minimum raz w miesiącu)
- Konsultowania z samorządem uczniowskim ważnych decyzji dotyczących życia szkoły (np. minimum raz w semestrze)
- Umożliwienia samorządom uczniowskim proponowania zmian w statucie szkoły.

2. Wprowadzenie szkolnych budżetów partycypacyjnych

Działanie: Uruchomienie programu wspierającego stopniowe wprowadzanie budżetów partycypacyjnych w szkołach (docelowo do wszystkich placówek) analogicznie do tych w jednostkach samorządu terytorialnego budżetów obywatelskich. Uczniowie musieliby stworzyć projekt, który chcieliby z budżetu partycypacyjnego zrealizować, następnie przekonać do niego swoich rówieśników podczas przeprowadzonego głosowania. Wprowadzenie szkolnych budżetów partycypacyjnych mogłoby istotnie wzmocnić rozwój kompetencji obywatelskich uczniów poprzez praktyczne doświadczenie współpracy zespołowej, współdecydowania i odpowiedzialności za wspólne decyzje. (Patrz także część C, punkt 1.)

Zmiana prawna: Przeznaczenie części środków na tzw. potrzeby oświatowe na szkolne budżety partycypacyjne oraz stworzenie podstawy prawnej do wydzielania w szkołach środków na ten cel.

3. Wzmocnienie demokratycznych organów szkoły

Działanie: Wprowadzenie obowiązku tworzenia rad szkół jako organu łączącego głosy trzech stanów szkolnej społeczności – nauczycieli, rodziców i uczniów. Usprawnienie funkcjonowania rad rodziców, modyfikacja sposobu powoływania i trybu pracy rad rodziców. Wzmocnienie kompetencji samorządu uczniowskiego i wpływu uczniów i uczennic na życie szkoły (patrz także pkt 1.): wprowadzić mechanizmy współdecydowania (a nie tylko konsultowania), decyzji dotyczących codziennego życia szkoły, a w szkołach ponadpodstawowych - rozszerzyć zakres spraw, w których SU nie tylko doradza, ale także współuczestniczy w podejmowaniu decyzji.

Zmiana prawna: Przyjęcie rozwiązań ustawowych dotyczących rad szkół; uregulowanie pozycji rad rodziców w prawie administracyjnym i cywilnym oraz zmiany prawne zaproponowane w pkt. 1.

4. Systemowe wsparcie nauczycieli edukacji obywatelskiej i innych przedmiotów

Działanie: Utworzenie ogólnopolskiej sieci wsparcia dla nauczycieli edukacji obywatelskiej, (a także zainteresowanych nauczycieli innych przedmiotów), prowadzonej we współpracy z organizacjami pozarządowymi, z naciskiem na metody aktywizujące (warsztaty, projekty, debaty).

Zmiana prawna: Uwzględnienie kompetencji obywatelskich w standardach kształcenia nauczycieli wszystkich przedmiotów oraz zagwarantowanie środków na doskonalenie zawodowe w tym zakresie.

5. Rozwijanie uczniowskich kompetencji obywatelskich na wszystkich etapach nauczania

Działanie: Włączenie elementów edukacji obywatelskiej do zajęć szkolnych na wszystkich etapach – od przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej aż do ukończenia nauki. Kształtowanie kompetencji na różnych przedmiotach, nie tylko lekcjach edukacji obywatelskiej - np. krytyczny odbiór przekazów (język polski, języki obce, informatyka i in.), umiejętności retoryczne (język polski), umiejętność współpracy i komunikowania się (wszystkie zajęcia lekcyjne i pozalekcyjne, w tym projekty uczniowskie).

Zmiana prawna: Włączenie treści, umiejętności i postaw obywatelskich w podstawach programowych różnych przedmiotów dla przedszkoli i szkół podstawowych, a także w modułach tematycznych, projektach szkolnych i działaniach wychowawczych. Uwzględnienie kompetencji obywatelskich w profilu absolwenta i absolwentki oraz w podstawach programowych dla wszystkich typów szkół ponadpodstawowych.

6. Monitorowanie rozwoju sprawczości uczniowskiej

Działanie: Opracowanie narzędzi do systematycznego badania poziomu sprawczości uczniów w szkołach i włączenie tego wskaźnika do ewaluacji pracy szkół. Ważne, aby opracowanie tych narzędzi szło w parze z zapewnieniem ich jakościowego i refleksyjnego wykorzystania. Bez odpowiedniego przygotowania kadry, monitorowanie będzie realizowane formalnie, a nie realnie wspierające zmianę. Należy przewidzieć szkolenia dla dyrekcji, nauczycieli i wizytatorów, które pomogą zrozumieć, czym jest uczniowska sprawczość i jak ją rozpoznawać w różnych kontekstach szkolnych. Dobrą praktyką może być włączenie młodzieży w proces monitorowania – np. poprzez samoocenę czy wspólne analizowanie wyników ewaluacji szkoły. To może znacząco zwiększyć autentyczność i wpływ całego procesu.

Zmiana prawna: Uzupełnienie rozporządzenia o nadzorze pedagogicznym o wskaźniki dotyczące sprawczości uczniowskiej i rozwoju kompetencji obywatelskich.

7. Wsparcie pracowników kuratoriów oświaty oraz dyrektorów i nauczycieli szkół publicznych w zakresie świadomości i przestrzegania praw rodziców i uczniów, przeciwdziałania dyskryminacji i indoktrynacji, w tym szczególnie osób z grup mniejszościowych. Monitoring przestrzegania praw uczniów i rodziców.

Działanie: Kaskadowe szkolenia w pierwszej kolejności dla pracowników kuratoriów oświaty i dyrektorów szkół, dalej dla nauczycieli. Szkolenia dla kuratoriów przygotowane przez MEN wspólnie z RPO, RPU oraz organizacjami pozarządowymi zajmującymi się prawami człowieka i prawami mniejszości, szczególnie prawami uczniów². Monitorowanie realizacji ww. szkoleń oraz ich celów przez odpowiednią instytucję (Ogólnopolski Rzecznik Praw ucznia lub /i odpowiednia komórka MEN).

Zmiana prawna: Wprowadzenie stałego monitoringu przestrzegania praw człowieka oraz zjawisk o charakterze dyskryminacji i indoktrynacji w szkołach publicznych, na początek także monitoring prowadzenia i efektów ww. szkoleń. Monitoring prawa oświatowego i praktyk szkół publicznych pod kątem przestrzegania praw człowieka. Kompleksowa zmiana rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, jako przykładu rozporządzenia stwarzającego możliwości dla praktyk o charakterze dyskryminacji i indoktrynacji na masową skalę.

8. Usprawnienie współpracy szkół z organizacjami pozarządowymi

Działanie: Wypracowanie wspólnie z organizacjami społecznymi zasad współpracy w działaniach z zakresu edukacji obywatelskiej, w tym kodeksu dobrych praktyk, zarówno na poziomie centralnym, jak i samorządowym. Konkursy grantowe dla ngo w zakresie rozwijanie kompetencji obywatelskich (co najmniej raz w roku) z adekwatnymi terminami realizacji i

² jak w korespondencji MEN - RPO, sprawy DKO-WNPP.051.12.2024.EL, VII.7037.67.2024

finansowaniem. Do rozważenia: stworzenie mapy/platformy organizacji współpracujących ze szkołami (z filtrowaniem tematycznym) oraz systemu miękkich rekomendacji organizacji oferujących wysokiej jakości programy edukacji obywatelskiej.³

Zmiana prawna: Uproszczenie procedur nawiązywania współpracy szkół z NGO poprzez wprowadzenie przejrzystych i przewidywalnych zasad konkursów dotacyjnych MEN (patrz także punkty I. i II w części A).

9. Wzmocnienie edukacji europejskiej i globalnej na wszystkich etapach nauczania

Działanie: Upowszechnianie materiałów i szkoleń z edukacji europejskiej i globalnej - od przedszkola do końca nauki w szkole. Szersza promocja programów organizowanych przez instytucje UE, a skierowanych do młodych ludzi na różnych etapach edukacji. Stworzenie scenariuszy i materiałów edukacyjnych pokazujących możliwości oraz pomoc w ich zdobywaniu np. Erasmus+ itp. (pomoc w wypełnianiu formularzy zgłoszeniowych itd.)

Zmiana prawna: Włączenie treści i aktywności dotyczących aktywnego obywatelstwa europejskiego i globalnego do poradników towarzyszących nowej podstawie programowej, a także uwzględnienie kompetencji europejskich i globalnych w działaniach wychowawczych szkoły.

10. Wzmocnienie znaczenia mediacji szkolnych

Działanie: Utworzenie programu szkolenia mediatorów rówieśniczych w starszych klasach szkół podstawowych i szkołach ponadpodstawowych oraz tworzenie regionalnych/powiatowych ośrodków mediacji szkolnej. Utworzenie programu międzyszkolnego szkolenia liderów/członków rad młodzieżowych rozwijania umiejętności mediacyjnych i umiejętności liderских.

Zmiana prawna: Wprowadzenie do rozporządzenia o pomocy psychologiczno-pedagogicznej zapisów legitymizujących funkcję mediatora szkolnego i rówieśniczego, określających standardy jego pracy oraz zasad regulujących obligatoryjne udostępnienie przez szkołę możliwości do korzystania z mediacji w sytuacjach konfliktowych w szkole.

Propozycja dodatkowa: Instytucjonalne wsparcie młodzieżowych rad gmin

Działanie: Uruchomienie przez samorządy lokalne programów wspierających młodzieżowe rady (gmin, powiatów, województw) i modeli współpracy MRG z JST oraz wypracowanie i standardów demokratycznego wyboru przedstawicieli szkół do tych rad.⁴

Zmiana prawna: Wprowadzenie zapisów o zasadach współpracy JST z młodzieżowymi radami oraz o obowiązku prowadzenia demokratycznych wyborów przedstawicieli szkół do tych rad.

Uwaga: Art. 5b ustawy o samorządzie gminnym formalnie umożliwia tworzenie młodzieżowych rad i określa, że rada gminy ustala zasady ich działania i współpracy z organami JST. W

³ Uwaga: część osób uważa tę propozycję za ryzykowną ze względu na możliwość upolitycznienia takiej listy.

⁴ Dobrym przykładem programu wspierającego młodzieżowe rady na poziomie regionalnym jest „Mazowsze dla Młodzieży”, realizowany przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Program ten oferuje m.in. środki na działania młodzieżowych rad, szkolenia, integrację środowiska młodzieżowego oraz wsparcie merytoryczne. Warto uwzględnić tego typu inicjatywy jako inspirację i punkt odniesienia dla tworzenia podobnych programów.

praktyce oznacza to dużą dowolność i brak spójnych standardów, co przekłada się na bardzo zróżnicowaną jakość działania młodzieżowych rad.

Dlatego warto rozważyć opracowanie modelowych standardów współpracy JST z młodzieżowymi radami, które mogłyby przyjąć formę np. wytycznych MEN lub rekomendacji Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego. Ułatwiłoby to samorządom wprowadzenie realnie wspierających mechanizmów – takich jak dostęp do budżetu, opiekuna merytorycznego, jasnej ścieżki zgłaszania opinii czy wspólnych spotkań roboczych z władzami lokalnymi.

W podobny sposób można też określić minimalne standardy demokratycznych wyborów uczniów do młodzieżowych rad, co pozwoliłoby zwiększyć ich legitymizację w środowisku szkolnym i wzmocnić ich mandat do reprezentowania młodzieży.

C. Jak budować uczniowską podmiotowość i sprawczość

1. Konkurs grantowy “Szkolny budżet uczniowski”

W chwili obecnej uczniowie szkół mierzą się z niskim poziomem decyzyjności i wpływu na sprawy swojego środowiska szkolnego. Nie zachęca ich to do podejmowania działań na rzecz szkoły, ponieważ często nie czują, że ich głos może mieć przełożenie na realne decyzje podejmowane w szkole.

W związku z tym rekomendujemy upowszechnianie idei szkolnych budżetów uczniowskich. Projekt ten polega na przeznaczaniu pewnej puli środków do rozdysponowania przez uczniów. Na pierwszym etapie uczniowie zgłaszają swoje propozycje rozdysponowania danej puli środków poprzez anonimowy formularz online (np. Google Forms), a następnie komitet organizacyjny wyłoniony przez samorząd uczniowski przygotowuje głosowanie uczniowskie nad tymi propozycjami. Demokratycznie wybrane najlepsze propozycje są następnie realizowane przez szkołę. Zmiany zgłaszane w ramach takiego budżetu obejmują np. zakup puf, odmalowanie ścian, wymianę lusterek w łazienkach itd.

Propozycja: szkolny budżet uczniowski w praktyce realizowany może być na różne sposoby - np. samodzielnie przez organ prowadzący, przez NGO lub w drodze dotacji celowej. Rekomendujemy przeprowadzenie formy pilotażowej tego projektu na poziomie ministerialnym w drodze zorganizowania konkursu grantowego dla organizacji pozarządowych na realizację zadania szkolny budżet uczniowski. Wyłonione w konkursie organizacje następnie przeprowadzałyby lokalny regranting dla zainteresowanych placówek oświatowych. Regranting mógłby obejmować również rady rodziców, a nie ściśle placówki oświatowe, co uprościłoby kwestie finansowe i formalne związane z regrantingiem, ułatwiając udział w konkursie.

Taki sposób wdrożenia inicjatywy pozwoliłby uniknąć wątpliwości co do wyboru danych szkół do programu, wzmacniając jednocześnie aktywność organizacji pozarządowych we współpracy ze szkołami.

Ponadto, w ramach uzupełnienia, MEN powinien opracować materiały edukacyjne dla szkół dotyczące tego w jaki sposób należy przeprowadzić szkolny budżet uczniowski i jakie są zasady tego projektu.

2. Wzmocnienie kompetencji merytorycznych SU

Samorzady uczniowskie na co dzień mierzą się z problemami merytorycznymi, niewiedzą dotyczącą prawa oświatowego i przysługujących im kompetencji. W dłuższej perspektywie prowadzi to do obniżenia motywacji, a nawet całkowitego zniechęcenia uczniów do dalszego zaangażowania się w życie szkoły.

Rekomendujemy przygotowanie kompleksowego poradnika dla samorządów uczniowskich, który wyjaśniałby istotę samorządu uczniowskiego, przepisy prawa oświatowego związane

z jego działalnością, metodykę realizowania projektów społecznych, a ponadto zawierał będzie też praktyczne wzory pism, czy uchwał. Będzie stanowił kompendium merytoryczne dla młodych osób rozpoczynających swoją działalność. Powinien zostać przygotowany w ciekawej formie, kolorowej, przystępnej dla młodzieży i powinien być napisany w młodzieżowym językowym.

Może zostać opracowany przez organizacje pozarządowe lub we współpracy z nimi. My, jako Stowarzyszenie Precedens, już taki poradnik opracowaliśmy i chętnie pomożemy z ewentualnym jego opracowaniem lub udostępnimy go do rozpowszechniania.

Samorządy uczniowskie, aby mogły skutecznie pełnić swoją rolę, muszą mieć jasno określone i realne kompetencje. Dlatego postulujemy rewizję art. 85 ustawy – Prawo oświatowe, który obecnie nie daje wystarczających gwarancji rzeczywistego wpływu SU na życie szkoły. Konieczne jest wzmocnienie pozycji samorządu uczniowskiego w strukturze szkoły, określenie obowiązkowych obszarów, w których powinny być przeprowadzane konsultacje z uczniami, a także zapewnienie udziału przedstawicieli SU w pracach rady szkoły, tam gdzie taka rada funkcjonuje.

Propozycja:

Zainicjowanie prac legislacyjnych w celu:

- wzmocnienia kompetencji samorządu uczniowskiego np. poprzez obowiązek konsultacji decyzji szkoły z SU w określonych sprawach oraz używanie metod partycypacyjnych
- doprecyzowania i urealnienia wpływu SU na tworzenie i aktualizację statutu szkoły.

3. Anonimowe ewaluacje placówek oświatowych

Szkoły powinny pamiętać o wsłuchiwanie się w głos również tych uczniów, którzy nie chcą lub boją się go zabierać otwarcie na forum. Polska młodzież - jak wskazują badania - nie należy do aktywnych. Odczuwa niską satysfakcję z uczęszczania do szkoły, a jej samopoczucie w niej jest niskie. Nie tworzy to odpowiedniej podstawy do zabierania głosu i partycypowania w sprawach szkolnych, z obawy, że głos ten nie będzie wysłuchany lub spotka się z krytyką organów szkoły. Dlatego też uważamy, że skuteczna aktywizacja powinna być stopniowa i powinna zaczynać się od metod anonimowych.

Rekomendujemy wprowadzenie systemu anonimowych ewaluacji działania szkoły. Dyrektor przeprowadzał by taką ewaluację corocznie za pośrednictwem narzędzia do ankiet elektronicznych, np. Google Forms, pytając jak uczniowie oceniają pracę szkoły, jakie dotyczą ich problemy, co należy w szkole zmienić itd., a następnie analizowałby wspólnie z samorządem uczniowskim wyniki ankiety. W efekcie szkoła miałaby realny obraz tego jakie są potrzeby uczniów i co ich zdaniem należy w szkole zmienić. Wyniki takiej ankiety powinny być następnie podstawą do podejmowania określonych działań przez dyrekcję, czy samorząd uczniowski, również poprzez przeprowadzanie projektów społecznych na terenie szkoły we współpracy z organizacjami pozarządowymi, które mogą wesprzeć potrzeby uczniów i realizację zadań szkoły w tym zakresie, organizując projekty takie jak np. szkolny budżet uczniowski.

4. Skuteczniejsza kontrola i ewaluacja statutów szkół

Statuty szkół są często przestarzałe, zawierając postanowienia oparte na aktach prawnych już uchylonych. Nie są nowelizowane w należyty sposób, bez uwzględnienia zmian legislacyjnych w obszarze prawa oświatowego. Rekomendujemy prawne zobowiązanie szkół lub kuratorów oświaty do dokonywania cyklicznych kontroli statutów szkół w zakresie ich zgodności z prawem, w tym uwzględniania nowych przepisów powszechnie obowiązujących. Kwestia poczucia przez uczniów, że ich prawa są należycie respektowane jest bowiem kluczowa dla budowania poczucia podmiotowości w środowisku szkolnym.

Problem ten można rozwiązać również poprzez udostępnienie na stronie MEN wzoru statutu szkoły, który pomógłby szkołom stosować w odpowiedni sposób ustawy oświatowe (szkoły mają z tym istotny problem ustanawiając w statucie postanowienia niezgodne z prawem oświatowym). Wzór ten uwzględniałby również nowe nowelizacje prawa oświatowego, pomagając szkołom odnaleźć się w zmieniającej się rzeczywistości prawnej. Wzór taki powinien móc być modyfikowany przez szkoły w celu dostosowania postanowień statutów do potrzeb danej placówki.

Przygotowanie takiego wzoru jest również istotne z tego względu, że statuty szkół są często za długie, niezgodne z prawem i źle zredagowane, co powoduje chaos prawny i niemożność szybkiego odnalezienia w nim przepisów przez uczniów. W konsekwencji nie znają oni swoich praw, nie wiedzą jak reagować na ich łamanie, albo uznają, że przepisy niezgodne z prawem są z nim zgodne (bo tak stanowi statut), co nie stanowi odpowiedniej podstawy do budowania wśród nich sprawczości i podmiotowości w szkole.

5. Wsparcie dla opiekunów samorządów uczniowskich

Opiekunowie samorządów uczniowskich w szkołach często pełnią swoją rolę w dużym osamotnieniu, bez systemowego wsparcia ze strony grona pedagogicznego czy kierownictwa szkoły. Brakuje zarówno szkoleń, jak i sieci współpracy, które mogłyby pomóc w rozwijaniu kompetencji opiekunów, a przez to także w skuteczniejszym wspieraniu młodych ludzi w ich działaniach obywatelskich. Wzmocnienie pozycji opiekuna samorządu uczniowskiego powinno być jednym z kluczowych kroków w budowaniu silniejszej samorządności w polskich szkołach.

Propozycja:

MEN powinien zapewnić systemowe wsparcie dla opiekunów SU poprzez:

- organizację szkoleń i sieci współpracy,
- określenie minimalnych standardów wsparcia opiekuna SU w przepisach prawa lub rekomendacjach dla dyrektorów szkół.

5. Wzmocnienie samorządności na poziomie klasowym

Ważnym fundamentem dla rozwoju samorządności szkolnej jest wcześniejsze doświadczenie uczniów i uczennic w decydowaniu o sprawach dotyczących ich najbliższego otoczenia, czyli klasy. Proponujemy, aby w programach wychowawczo-profilaktycznych szkół znalazł się zapis zobowiązujący wychowawców do przeprowadzania konsultacji z klasą przynajmniej dwa razy w semestrze. Spotkania te dotyczyłyby ważnych kwestii związanych z życiem klasy np.

planowanych działań, zasad współpracy czy pomysłów uczniów na poprawę atmosfery. Dzięki temu uczniowie zdobędą praktyczne doświadczenie w podejmowaniu decyzji i odczują realny wpływ na swoje otoczenie. To właśnie tego typu doświadczenia przygotowują młodzież do szerszego zaangażowania w działania ogólnoszkolne i aktywność w ramach samorządu uczniowskiego. Niezwykle istotne jest również, aby wychowawcy w trakcie tych konsultacji uwzględniali różnorodność sytuacji swoich uczniów. Szczególną uwagę należy zwrócić na osoby, które mogą być zagrożone wykluczeniem z procesu podejmowania decyzji np. ze względu na trudną sytuację materialną, status uchodźcy, niepełnosprawność czy inne czynniki społeczno-kulturowe. Każdy uczeń powinien mieć zapewnioną przestrzeń do wyrażenia swojej opinii, w atmosferze bezpieczeństwa i szacunku.

Propozycja:

Wprowadzenie obowiązku konsultowania przez wychowawców przynajmniej dwa razy w semestrze ważnych spraw z klasą, poprzez:

- zapis w programie wychowawczo-profilaktycznym szkoły,
- ustalenie ram, które zagwarantują uczniom realny wpływ na decyzje dotyczące życia klasy

6. Stworzenie katalogu spraw uczniowskich

Brak jasności co do tego, w jakich sprawach uczniowie powinni być konsultowani, sprawia, że ich głos bywa marginalizowany lub pomijany w procesach decyzyjnych szkoły. W odpowiedzi na tę lukę proponujemy stworzenie ogólnokrajowego katalogu spraw uczniowskich, dokumentu określającego konkretne obszary, w których szkoły mają obowiązek zasięgać opinii uczniów i uczennic.

Propozycja:

MEN powinno opracować katalog spraw uczniowskich dokument określający obszary wymagające konsultacji z SU i społecznością uczniowską. Przykładowe obszary: np. kryteria oceniania i sposoby przeprowadzania sprawdzianów, regulacje statutowe dotyczące uczniów (np. strój, telefony), kalendarz wydarzeń szkolnych i wycieczek, organizacja przestrzeni szkolnej (np. miejsca do odpoczynku), program profilaktyczno-wychowawczy.

D. Platforma dobrych praktyk wspierania sprawczości i partycypacji młodych ludzi

Wspieranie sprawczości i partycypacji osób uczących się w szkołach buduje poczucie współodpowiedzialności za otaczający nas świat, kształtuje kompetencje społeczne i obywatelskie oraz pomaga lepiej odpowiadać na potrzeby młodych ludzi. Jest także uwzględnione w podstawie programowej do nowego przedmiotu edukacja obywatelska. Aby ułatwić wprowadzenie takich rozwiązań w życie, proponujemy utworzenie platformy dobrych praktyk szkół i organizacji społecznych, która może być inspiracją do działania.

Zebraliśmy wybrane dobre praktyki od członków i członkiń grupy ds. sprawczości i praw ucznia działającej w ramach Zespołu MEN ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi. Umieściliśmy je we wspólnej przestrzeni, którą można rozbudowywać, modyfikować oraz otworzyć na organizacje spoza zespołu i udostępnić publicznie.

<https://padlet.com/zespol/baza-dobrych-praktyk-wspierania-sprawczo-ci-i-partycypacji-o-lp7q3ommsoz2ktmv>